

HAJNAL PIROSKA¹Izrael és Júda története a megsemmisülésig²

Israel and Judah: The Way to Destruction

Absztrakt

Az ószövetségi Szentírásban található Sirák fia bölcsességi könyvében olvasató himnusz az izraeli történelmet tekinti át az igaz férfiak, az ősatyák tetteinek értékelésében. A témával foglalkozó 3. dolgozatban kettészakadt királyság, Izrael és Júda korszakát tekintjük át. Az önálló állami lét megsemmisüléséhez vezető folyamatok és események hátterét változatlanul valláserkölcsi szempontok alapján elemzi a szerző, Ben Szira. Hadtörténeti szempontból jelentős epizódok is feltűnnek a himnuszban, de elsődlegesen katonai vonatkozású kérdések most nem kerülnek a szerző figyelmének középpontjába. A királyság hanyatló időszakában hangsúlyosan jelenik meg Ben Szira tanítása: a katonai kudarc oka az uralkodó és a nép bűnös volta, a katonai-politikai siker Istennek köszönhető, akinél közbenjáró lehet a próféta, a megtérő király és a vezeklő nép. Ben Szira a történelmet nem az eseményekből létrejövő folyamatok és a fejlődés eredményének tekinti. A történelem menetét és így a fegyveres konfliktusok kimenetelét is a megszakítás nélküli, állandó isteni jelenlét határozza meg. Izrael hősei, botlásaikkal együtt is igaz férfiak, akiknek tettei Isten dicsőségét hirdetik.

Kulcsszavak: északi királyság, déli királyság, próféták, ostrom, hősök

Abstract

The hymn of the Fathers found in the Book of Ben Sira of the Old Testament gives a survey of the history of ancient Israel from the perspective of Israel's heroes, the „fathers”. In our third essay on the subject the years of the divided kingdom (Israel and Judah) are studied. The cause of the fall of the independent state is found in the moral and religious attitude of both the rulers and the people. Interesting military incidents appear in these chapters of the hymn, primarily military

¹ Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktoranduszhallgató - National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: hajnal.piroska@t-online.hu ORCID: [0000-0003-2736-312X](https://orcid.org/0000-0003-2736-312X)

² 1 Kir 12 – 2 Kir 17.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 4. szám

issues however do not interest the author at this point of history review. As for military history Ben Sira's teaching receives great emphasis at this milestone of Israel's ancient history: the military fall is blamed on the sinfulness of the ruler and the people and it is only God who can and will influence the events due to the prayers and intervention of prophets, the repenting king and nation. The paths of history and the outcome of military conflicts within history is determined by the constant divine presence and mercy.

Keywords: Northern Kingdom, Southern Kingdom, prophets, siege, heroes

Ben Szira az ószövetségi Királyok könyvének történetírói hagyományát követve nem az egész királyság történetét kívánja bemutatni, sokkal inkább a tragikus véget és a hozzá vezető utat elemzi. A kettészakadt ország történetét a vallásra, a Törvényre, a kultuszhoz való viszonyra reflektálva mutatja be.³ A királyok korának megítélésben azt a szentírási hagyományt is követi, mely szerint a felelősség a királyé, a király bűne váltja ki az isteni büntetést (ami semmiképpen nem azt jelenti, hogy a nép büntelen). Ben Szira is hangsúlyozza a próféták szerepének jelentőségét (Illés és Elizeus a kultusz tisztaságának visszaállításában, az idegen kultuszok terjedésének megállításában és a nép megtérésre való felhívásában, több esetben is szembekerül az uralkodóval, míg a Ben Szira által kiemelt Izajás próféta Hiszkijá király tanácsadójaként jelenik meg.).

AZ ÉSZAKI KIRÁLYSÁG – ILLÉS ÉS ELIZEUS⁴

Ben Szira, a Királyok könyvének beszámolóí alapján⁵ a honfoglalás hősi korszakát, majd a királyság létrejöttét és aranykorát (Dávid és Salamon királyok uralkodásának éveit) bemutató egység után a kettészakadt királyság, Izrael és Júda történelmét követi nyomon. Történetírói hitelességét és a történelem komplexitásának bemutatására való törekvését jól mutatja, hogy a Királyok könyvének krónikásához hasonlóan ő sem titkolja el Salamon személyiségének árnyoldalait, hanem említést tesz Salamon emberi gyarlóságáról is, mintegy rávezetve olvasóit az elkerülhetetlenül közeledő katasztrófa megértésére.

A Salamon halála utáni helyzetet Ben Szira mindössze öt versben foglalja össze, és név szerint csak a királyság két részre szakadásának okozóit, Roboámot Salamon fiát és Jeroboámot, valamint a szomorú végkifejletet említi:

³ Részletesen lásd, Rózsa, Huba: *Bevezetés az Ószövetség könyveibe*, 330. o.; Bright, John: *Izrael története*, 222-327.

⁴ Sirák 47:23-48:15d.

⁵ 1 Kir 12 – 2 Kir 17 (ezzel párhuzamosan elsősorban Júda uralkodóinak története, 2 Krón 10:1 – 36:23).

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 4. szám

*és mindenféle gonoszságokra adták magukat,
amíg csak el nem érte őket a megtorlás,
és véget nem vetett minden bűnüknek.⁶*

Salamon halála után a trónt fia, Roboám (Kr. e. 922-915) örökölte,⁷ aki meglehetősen gyenge politikai érzékről tett tanúságot, amikor a vének tanácsát figyelmen kívül hagyva elidegenítette magától a Szichemben a király kikiáltására összegyűlt törzseket. Izrael felmondta a Dáviddal (Dávid házával) kötött szövetséget,⁸ ezzel Dávid és Salamon birodalma formálisan két részre szakadt, az északi Izraelre és a déli Júdára.⁹ Izrael trónjára a száműzetésből visszatért Jeroboám került (Kr. e. 922-901). Az északi ország rész viharos évtizedeiről, Omri (Kr. e. 885-874) külpolitikai kísérleteiről,¹⁰ Ácháb¹¹ (Kr. e. 873-853) szövetségi politikájáról hadjáratairól Ben Szira nem tesz említést. Izrael vesztét Jeroboám hitehagyása, a kultusz semmibevétele okozta, s végül az asszírok fogságba hurcolták a népet. Az északi királyság történelmének valódi hősei a próféták: Illés és Elizeus, akik szembeálltak a bálványimádással, a kultusz tisztaságát igyekeztek visszaállítani, és a hűtlen népet visszatéríteni Isten útjára. A bűnbánat és a megtérés azonban elmaradt (vagy csak ideiglenesnek bizonyult), így az elkerülhetetlen vég, a babiloni fogság (Kr. e. 722/21) bekövetkezett:

*Mindamellett mégsem tért meg a nép,
és nem hagytak fel bűneikkel,
amíg csak el nem űzték őket országukból, és el nem széledtek az egész földön.¹²*

⁶ Sirák 47:31.

⁷ 1 Kir 11:43.

⁸ 2Sám 5:1-4.

⁹ A szakadás, erőszakú uralkodó híján elkerülhetetlen volt, és tükrözte a két terület mindig is meglévő különbözőségét. Ez a különbség megfigyelhető a gazdasági élet, a lakosság összetétele és a hagyomány tekintetében. A vallási szakadást elősegítette az északi területen erősebben érezhető kánaáni hatás.

¹⁰ 1 Kir 16:21-28. Sikerral stabilizálta Izrael helyzetét a térségben (szövetséget kötött Türosszal és kiegyezett Júdával).

¹¹ 1 Kir 16:29-34. Vétkei tetézte azzal, hogy a szidoni uralkodó leányát, Jezabelt vette feleségül. A házasságkötés politikai érdekből jött létre. Ácháb hadjáratairól lásd 2 Krón 18. Miután Ácháb szövetséget kötött Damaszkusszal, az északi kisállamok és Izrael sikerrel szállt szembe az asszír uralkodó, III. Sulmánu-asaridu haderejével (Qarqar, Kr. e. 853). Az ország erődítményrendszerének kiépítését folytatja, és modernizálja a már Salamon által is fontosnak tartott stratégiai fegyverem, a harci szekek egységeit hadseregében. Sikeres külpolitikája és ország építő tevékenysége azonban nem lehet Ben Szira számára rokonszenves, hiszen nem romboltatja le a Jahve-szentélyeket, megengedi a Jahve-kultusz vidéki/helyi formáinak gyakorlását, és új fővárosában, Szamáriában Baálnak is oltárt emelt. Az északi királyság lakosságának jelentős hányada kánaáni eredetű volt, így körükben soha nem szűnt meg a kánaáni kultuszok tisztelete, ezért is engedélyezett a király több pogány vallási szokást is. „*Bűneik nagyon gyarapodtak*” – állapítja meg Ben Szira (47:29), így a mégoly sikeres politikát folytató király sem kerülhet be a dicsőséges, de mindenekelőtt istenfélő hősök arcképcsarnokába.

¹² Sirák 48:16.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 4. szám

A történetíró valláserkölcsi szempontok szerint értékeli, tehát a király elfordulása a kultusztól és a nép bűnös cselekedetei elkerülhetetlenül vezettek az összeomláshoz, melyet egyes (általában nem említett) tehetséges és jó szándékú uralkodó törekvései nem állíthattak meg.

JÚDA – HISZKIJA ÉS IZAJÁS¹³

Figyelemreméltó történetírói felfogásról tesz tanúságot Sirák fia, amikor a párhuzamos történetírói koncepció helyett a kettészakadt királyság történetét egyfajta folyamatként mutatja be. Az északi királyság története a nép fogságba hurcolásával lezárul, és itt veszi fel a történetíró a júdai királyság történetének fonalát.¹⁴ Júda történetét mindössze két versben foglalja össze. A bevezető formula a dávidi trón folytonosságát hangsúlyozza, és az északi királyság történetére utal vissza a júdai uralkodó általános morális értékelésében:

De megmaradt azért egy parányi nép, és fejedelem Dávid házában.

Voltak köztük, akik azt tették, ami tetszett Istennek,

*mások ellenben sokat vétkeztek.*¹⁵

Noha Júda uralkodóinak megítélése már a Királyok könyvének történetírói felfogása szerint is kedvezőbb (hiszen a júdai királyok nem vezettek be idegen kultuszokat), Ben Szira mégis csupán két uralkodót nevez meg és értékeli, Hiszkiját (Kr. e. 715-687/6) és Jósziját (Kr. e. 640-609).¹⁶ Hiszkija uralma vallási szempontból válik említésre méltóvá, ugyanakkor azonban uralkodásának két hadtörténeti vonatkozású momentumát is kiemeli Ben Szira: a király megerősítette Jeruzsálemet¹⁷ és sikeres kísérletet tett a város vízellátási gondjainak megoldására. Hiszkija uralkodásának idején vette ostrom alá Jeruzsálemet Szanherib, de a várost végül nem sikerült elfoglalnia.¹⁸ Szanherib asszír uralkodó Júda ellen indított hadjáratáról (Kr. e. 701) és Jeruzsálem ostromáról a Királyok könyve számol be.¹⁹ Az asszír uralkodó büntető hadjárata során Júda egész területét elfoglalta, Jeruzsálemet azonban nem sikerült elfoglalnia.

Jeruzsálem ostromáról három párhuzamosnak tekinthető beszámoló olvasható a Királyok könyvében. Az első beszámoló szerint Szanherib és serege ostrom alá veszi Jeruzsálemet. Hiszkija követeket küld az asszír uralkodóhoz, hogy békét kérjen, és teljesíti Szan-

¹³ Sirák 48:17-25.

¹⁴ Sirák 48:17.

¹⁵ Sirák 48:17-18.

¹⁶ 1 Kir 15:11-14 Ászát és Joszafátot reform-uralkodónak jellemzi, ám Ben Szira – valószínűleg a kultuszal kapcsolatos bűneikért – őket is bűnösnek, istentelennek tekinti (49:4-5), és így a többi júdai királlyal együtt ők is hordozzák az idegen nemzetek általi megsemmisülést.

¹⁷ Sirák 48:17. Vö. 2 Krón 32:5. Érdemes felfigyelni a héber szövegben a király nevéhez kapcsolt szójátékra: *jehiszkijáhu hiszszéq* = *Hiszkija megerősítette*; a héber név, amely a *hzzq* = erősnek lenni gyökből származik, jelentése ugyanis „*Jahve erőssé tesz*”. Brown, F., et al: *The New Hebrew and English Lexicon*, Hendrickson Publishers, Peabody, Mass., 1979, 304-305, 306.

¹⁸ Bright, 274-276; Rózsa: 341.

¹⁹ 2 Kir 18:13-19:37. Lásd még 2 Krón 32:1-20 és Iza 36:1-22.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 4. szám

heribnek a magas adók megfizetésére vonatkozó követelését (noha a templom kincseihez is kénytelen hozzányúlni).²⁰ A második leírás közli, hogy Szanherib követséget küld Jeruzsálembe, és a város feladására szólítja fel Hiszkiját. Az asszír követ gögös, Jahve hatalmát és nagyságát lekicsinylő fellépése sérti az izraeliták önértetét. Hiszkija visszavonul imádkozni.²¹ Izajás próféta megjövendöli Isten segítségét.²² A harmadik, legrövidebb beszámoló szerint az Isten angyala éjszaka meglátogatja az asszír táborát és 185 ezer ember meghal. Az asszírok elvonulnak Jeruzsálem alól.²³

Ben Szira interpretációjának egyik érdekessége, hogy itt nem a király, hanem az egész nép imádkozik segítségért.²⁴ A hangsúlyt arra helyezi, hogy a szorongatott helyzetében az imádsággal Istenhez forduló népet a próféta közbenjárására Isten megmenti, nem gondolván nyilvánvaló bűneikre.²⁵ A hódító haderő visszavonulását a héber szöveg Istennek tulajdonítja:

*Isten lecsapott az asszírok táborára és járvánnyal verte meg őket.*²⁶

A görög szöveg:

*Megverte az asszírok táborát: tönkretette őket az Úr angyala.*²⁷

A szentírási szakaszok és azok Ben Szira általi interpretációjának összevetésekor úgy tűnik fel, hogy a hellénisztikus kori szerző a három változat közül az Isten segítségét, a nép hitét és imáját és a próféta közbenjárását hangsúlyozó második és harmadik változatot szerkeszti egybe, ezzel is hangsúlyozva ennek a háborúnak hitvédő jellegét. Az első változat, amely elsősorban az uralkodó politikai éleslátását és realitásérzékét tükrözi, nem kerül említésre.²⁸

²⁰ 2 Kir 18:13-16.

²¹ 2 Kir 19:10-13.

²² 2 Kir 19:20-34.

²³ 2 Kir 19:35-36.

²⁴ Sirák 48:21-22.

²⁵ Sirák 48:23-24.

²⁶ Lásd Hérodotosz: *A görög-perzsa háború*, Osiris Kiadó, Budapest, 2000 (Muraközi Gyula fordítása) II. könyv 141. *Alighogy megérkeztek táborukba, egy éjjel mezei egerek lepték el az ellenség táborát, szétrágtak mindent, tegzet, nyilat, még a pajzsfogókat is, úgyhogy az ellenség másnap megfutamodott, s fegyver nélkül maradt katonák közül sokan elesetek.*

²⁷ Sirák 48:24.

²⁸ Az első változat figyelmen kívül hagyása akár azzal is magyarázható, hogy a kultusz és a templom tisztaságát mindenek fölé helyező Ben Szira szándékosan nem hívja fel a figyelmet Hiszkija királynak arra a kényszerű lépésére, hogy a hadiadó megfizetése/a béke érdekében kénytelen (a királyi kincstár mellett) a templom kincstárát igénybe venni. „*Ebben az időben törette le Hiszkija az Úr Templomának ajtóit és azokat az aranylemezeket, melyeket ő maga tétetett fel, hogy odaadhassa az asszírok királynak.*” 2 Kir 18:16. A Szeleukida-korban, elsősorban IV. Antiokhosz Epiphanész (Kr. e. 175-163) uralkodása alatt több alkalommal is sor kerül a templom kincstárának kifosztására az uralkodó háborús kiadásának fedezésére. Ezek az esetek is tovább mélyítették a vallásos zsidóság és a pogány elit, valamint a hellénizálódó zsidóság között meglévő szakadékot.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 4. szám

Júda hűsége Istenhez a háborús konfliktus idején is megmutatkozott, ami lehetőséget nyújt a történetírónak arra, hogy emlékeztesse a hellénisztikus korban, a Szeleukida-birodalomban élő olvasóit arra, hogy a háborút valójában Isten vívja, az ellenség felett aratott győzelem csak egy Isten által támogatott háborúban lehetséges.

Jószija emléke, mint az illatos tömjén keveréke...

mert Isten küldte őt

a nép megtérítésére... s a bűnök napjaiban megszilárdította a vallásosságot.²⁹

Jószija vallási reformot vezet be a jeruzsálemi templomban talált törvénykönyv alapján.³⁰ A Jószija idejében végrehajtott vallási reform, az ún. kultusz-centralizáció alapelve: egyetlen Isten – egyetlen kultuszhely.³¹ Tragikus halála³² után az események megállíthatatlanul haladnak a tragikus végkifejlet felé. A Júda ellen indított második hadjáratában Nebukad-neccár Jeruzsálemet lerombolja, és végleg megszünteti Júda királyságát, a lakosság egy részét elhurcolja Babilonba, Júda pedig tartomány lesz.³³

ÖSSZEGZÉS

Jézus Sirák fiának könyve az Ószövetség deuterokanonikus könyve, a bölcsesség irodalom műfaját képviseli. Szerzője, a tekintélyes jeruzsálemi férfiú, feltehetőleg az írástudók egyike, aki életét az Írás tanulmányozásának szentelte, és szívből jövő buzgalommal ragaszkodott a Törvényhez és feltétlen szeretettel a kultusz egyetlen központjához.³⁴ Elkötelezett kutatója volt a bölcsesség ismeretének. A Bölcsesség és a Törvény egymáshoz közelítése átjárja Ben Szira bölcseletét, mintegy folytatva a Második Törvénykönyv gondolatát (4:5-8), melyet később megtalálunk Izajásnál (2:3 és 51:4), valamint egyes zoltárookban (19, 119, stb).³⁵ Héber nyelven íródott munkáját unokája fordította görög nyelvre, és az általa írt előszóban évszámot is közöl, melynek alapján Ben Szira működését a Kr. e. II.

²⁹ Sirák 49:1-4.

³⁰ 1 Kir 22:1-23:30 (és 2 Krón 34:1-35:26). Az asszír birodalom hűbéreseként Júda uralkodói a magas hűbéradó (és hűbéri eskü letétele) megfizetésével védelmet nyertek Asszíriától. A jeruzsálemi szentély előtt fel kellett állítaniuk a damaszkuszi oltárt, ami az Asszíriának való alávettség nyilvánvaló és látható szimbóluma volt.

³¹ Jószija megtisztította Júdát és Jeruzsálemet a magaslatokon emelt oltároktól (a helyi vallásgyakorlás színhelyeitől), leromboltatta a Baál-oltárokat és eltüntette a bálványokat és képeket. Az egyetlen kultuszhely, a jeruzsálemi templom restaurálása során Helkija pap megtalálja a Törvénykönyvet (Mózes öt könyvét), melynek nyilvános felolvasásával nemcsak a Jahvéval kötött szövetséget újítja meg, hanem deklarálja országa függetlenségét is (2 Kir 34:3-7 és 8-21; 29-33). Megállapítható azonban, hogy függetlenedési kísérlete és vallási reformja sem járt sikerrel.

³² Az Asszíria megsegítésére Júdán átvonuló II. Nékó egyiptomi fáraó ellen vívott meggidói csatában esett el Kr. e. 609-ben. Fiát, Jóáházt, aki három hónapig uralkodott a Szíriából hazatérő fáraó fogolyként elhurcolja (2 Kir 36:1-4).

³³ 2 Kir 23:31-25:21. Kr. e. 597 és Kr. e. 586, Júda királya ekkor Cidkija (Kr. e.) aki Jeremiás próféta minden figyelmeztetése ellen kitarított a Júda pusztulását okozó függetlenedési politikája mellett.

³⁴ Bickerman, Elias J.: *The Jews in the Greek Age*, 237-254.

³⁵ Delcor, Mathias, *The Apocrypha and Pseudepigrapha of the Hellenistic Period*, 421-422.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 4. szám

század első negyedére (c. Kr. e. 190) datálhatjuk. Ben Szira tanúja volt tehát a Ptolemaidai birodalomban zajló, izgalmakat nélkülöző, kiegyensúlyozott életnek, ahol a zsidóság valósággyakorlatát, hitéletét nem fenyegette veszély.³⁶ A Ptolemaioszokra jellemző vallási tolerancia évszázada Kr. e. 200-ban ért véget (bár a kezdeti időszakban még nem szembetűnő módon), amikor III. (Nagy) Antiokhosz (Kr. e. 223-187) elfoglalta Jeruzsálemet és Palesztina (Jehud tartomány) Szeleukida fennhatóság alá került. Az idegen hódítóktól korábban tapasztalt toleranciában bízva a jeruzsálemi zsidóság valószínűleg pozitívan, ha nem közömbösen fogadja az új hatalmat. A magnéziai csata (Kr. e. 190), melyben III. Antiokhosz hadereje megsemmisítő vereséget szenvedett a rómaiaktól, következményei kihatnak a Szeleukida-uralkodók birodalmi politikájára: a rómaiaknak fizetendő hadiadó megfizetése súlyos pénzügyi gondokat jelentett a mindenkor uralkodó számára, és ez érezhetővé vált mind a gazdasági mind pedig a politikai életben.³⁷ Úgy tűnik fel, hogy az általunk vizsgált könyv szerzője ezeket a problémákat még nem érzékelte. Nyilvánvaló hatással volt tanítására a zsidó vallás követői és a hellénizmus hatását nem elutasító zsidók között lassan kialakuló ellentét, illetve a görög kultúra, a hellénizmusnak a zsidóság életében egyre erőteljesebben érezhető hatása: a politikában, a mindennapokban, a vallásossághoz való viszonyban, a Törvény tiszteletében. Ben Szira ebben a tekintetben a hagyományhoz ragaszkodó zsidóságot képviseli, az ősök hagyományának értékét hangsúlyozza olvasói számára: a hagyomány követését tanítja az idegen hatásokkal szemben, oltalmazva és hirdetve a zsidóság vallási és szellemi örökségét.³⁸

Megvizsgálva a kort, amelyben élt, könnyebben érthetővé és értelmezhetővé válik történelemszemlélete, amely a könyvben szinte önálló egységet jelentő himnuszban, *Az ősök dicséretében* jelenít meg. Egyfajta történetírói kísérletet láthatunk itt az ókori Izrael történetének megrajzolására, a kezdetektől a szerző saját koráig. A szerző történetírói szemléletének elsődleges igazodási pontja, hogy a történelemben örökké jelen van Isten, a történelemformáló isteni terv és akarat.

A történeti áttekintés, a történelmi események még oly szelektív felsorolása és értelmezése során sem maradhattak ki a katonai vonatkozások – noha ez a szempont nem kap kiemelt jelentőséget Ben Szira történetírásában. Az ősatyák vándorlásait követően, a Kánaán földjén történő letelepedés (honfoglalás) idején, a királyság virágzó évtizedeiben és a bukáshoz vezető kettészakadt királyság viharos időszakában a hadtudomány szempontjából a következő problémák merültek fel: a törzsi hadsereg hatékony működtetése, majd a professzionális haderő megszervezése, a hadjáratok/csaták sikeres (vagy sikertelen) vezetése, később a honvédelem, a hadsereg tisztí karának szervezeti felépítése, a határvédelem, az ország biztonságát szolgáló erődítmények kiépítése.

Jóllehet, a hősök arcképcsarnokában egyetlen hadvezér sem szerepel, hiszen a szerző szelektálásának alapjául szolgáló szempontok, a „hivatalok/tisztségek” – ősatya, próféta,

³⁶ Bickerman: op. cit, 71-79.

³⁷ Ferguson, Everett, *A kereszténység bölcsője*, 25-38. Bright, John, Izrael története, 393-416.

³⁸ Rózsa, Huba, *Bevezetés az Ószövetség könyveibe*, 839-847.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 4. szám

bíró, király, pap – között nem találunk katonai jellegű kategóriát, a katonai kiválósági szempontok mégis jelen van a himnuszban.

Józsue	bátor hódító, Mózes támasza a próféta-ságban, dicső fegyverfor-gató, az ellenség megzabolózója, Isten csatáinak megvívója, Isten buzgó híve, akinek katonai vállalkozásait Isten megsegíti;
Dávid	bátor, vakmerő harcos, Istennek köszönhetően rendkívüli erő és hősiesség lakozik benne, sikeres hadjáratok vezetője; ³⁹
Salamon	egyetlen katonai szempontú utalás a szövegben: ⁴⁰ a királyság biztonságának megerősítése katonai támaszpontok kialakításával, városok megerősítésével; ⁴¹
Hiszkija	Jeruzsálem megerősítése, víz utánpótlás és tárolás megoldása;

Összegzésként megállapíthatjuk tehát, hogy bár az ősatyák dicséretében Ben Szira nem elsősorban az egyén kiválóságát kívánja magasztalni, ugyanakkor előrehaladva az időben az általa kiválasztott hősök személyiségjegyei egyedivé, személyesebbekké válnak. Józsue portréja még általános jegyeket hordoz. Mózes méltó szolgája és segítője, majd utódja a próféta-ságban. Próféta és hadvezér, de katonai sikerei mögött, Ben Szira szándéka szerint szinte tapintható Isten jelenvalósága, melyet a közvetlen csodák gyakoriságával érzékeltet – követve ezzel az ószövetségi történetírói hagyományt. A sikeres csaták, rajta-ütések, támadások vagy éppen az ellenség üldözése – minden egyes alkalommal Isten csodás közbeavatkozása garantálja a győzelmet Józsue és a törzsek számára. Ezzel a megjelenítéssel azt a bibliai szemléletmódot hangsúlyozza Ben Szira, hogy az izraeliták háborúját Isten (Jahve) vezeti, ő a Seregek Ura, más szavakkal tehát már a honfoglaló törzsek hitvédő háborúkat folytattak Isten nevében és Isten nevéért. A királyság első két képviselője, Dávid⁴² és Salamon⁴³ esetében már árnyaltabb képet kapunk, morális botlása-

³⁹ Karrierjének részletes elemzését lásd Kőszeghy, Miklós: *Dávid*, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2001.

⁴⁰ Görög szöveg: „*Békés időben uralkodott Salamon, mert Isten alávetette minden ellenségét*”. A héber szöveg: „*Békében uralkodott Salamon, mert Isten nyugalmat hozott hatáira*.” (47:13).

⁴¹ Bright részletesen elemzi Salamonnak a harci szekerekkel kapcsolatos katonai fejlesztését, melyet a kánaáni városoktól lesett el. A Királyok könyve (1Kir10:26) és a Krónikák könyve (2Krón 9:25) 4000 lóistállót, 1400 harci szekeret és 12 000 főnyi legénységet említ, ezt a haderőt Salamon az általa létrehozott támaszpontokon állomásoztatta (1Kir 9:19; 10:26). Bright arra a következtetésre jut, hogy Salamon jelentős létszámú állandó hadsereggel rendelkezett – amelynek létezése szavatolhatta Salamon országának békéjét és biztonságát. Bright, 205-207.

⁴² A bibliai történetekből kiemeli a Dávid vitézségéről, bátorságáról szóló beszámolókat. „...Dávid is kiválóbb volt Izrael fiainál. Oroszlánokkal úgy játszott, mint bárányokkal, és medvével úgy bánt, mint a juhok kisbárányaival. Már ifjúkorában megölte az óriást...” (47:2-3, vö. 1Sám 17:34-36). Vitézsége, kiválósága természetesen Isten segítségével teljesedett ki tetteiben. Ben Szira kritikusan szemléli a

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 4. szám

ik (elsősorban az „idegen” asszonyok iránti vágy és a házasságaik). Hiszkija uralmának legfőbb szempontja az ország biztonságának fenntartása és a főváros felkészítése egy esetleges hosszú ostrom túlélésére. Jósziya uralkodásának éveiben, a kultuszcentralizációval fordul a történelem kereke, a Ben Szira számára legfontosabb kérdés, a hitvédelem és a kultusz felé. Ben Szira könyvének üzenete ugyanis az, hogy a vallás, a Törvény (=az isteni bölcsesség) és a kultusz tisztelete a legfőbb megtartó erő Izrael számára. Az atyák dicséretében Izrael ősatyjainak/hőseinek, az igaz, vallásukhoz hű férfiaknak tetteit magasztalja. Az ókori Izrael hadtörténeti szempontból jelentős eseményeit, katonai hőstetteit Ben Szira ebben a történelmi perspektívában szemlélte és ítélte megemlítésre méltónak. A történelem menetét és így a fegyveres konfliktusok kimenetelét is a megszakítás nélküli, állandó isteni jelenlét határozza meg. Izrael hősei, botlásaikkal együtt is igaz férfiak, akiknek tettei Isten dicsőségét hirdetik.

BIBLIOGRÁFIA

1. Bickerman, Elias J.: *The Jews in the Greek Age*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 1987.
2. Brown, F., et al: *The New Hebrew and English Lexicon*, Hendrickson Publishers, Peabody, Mass., 1979.
3. Bright, John: *Izrael története*, Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, 1983.

világi uralkodót, személyes erkölcsi romlása, bűne nem marad említés nélkül. Az egyén bűne (házasságtörés, majd idős korában parázna magatartása) azonban Dávid megbocsátást nyert Istennél, hiszen a királyi trónt Isten Dávid házának adta (47:13). Megjegyzendő, hogy Dávid jelentőségét a kultusz és a liturgia megszervezésében látja: nem a királyság, nem a katonai sikerek, hanem a liturgia a szétszóratásban élő zsidóság valódi összetartó ereje.

⁴³ Salamonnak a zsidó hagyományban már ekkor is meglévő attribútuma kap hangsúlyt, ő a bölcs, a békésen uralkodó, a jeruzsálemi Templom megépítője, aki az apja által megszervezett kultusz és liturgia helyét létrehozta. Katonai szempontból érdekes és nem kifejtett megjegyzés a himnuszban: „mert Isten alávetette minden ellenségét, hogy házat építsen az ő nevének” (47:15). Salamon uralkodásának éveiben, a források tanúsága szerint, nem a háborúskodás, hanem a honvédelem kapott elsődleges szerepet. A katonai szempontból fontos városokat megerősítette és erődítményeket, katonai támaszpontokat alakított ki (1Kír 9:15-19). A Templom építése mellett Salamon külpolitikája is említést érdemel. Külpolitikájának célja a Dávidtól örökölt birodalom összetartása, melyet biztosítását a körültekintő szövetségekkel kívánt biztosítani. Lásd Herzog-Gihon: *Bibliai csaták*, 118-127. Salamonnak tulajdonítható (és a bölcs uralkodó attribútumhoz köthető) a harci kocsi új fegyvernemként való bevezetése. A környező népek és potenciális támadó erők harcmodoráról megfelelő információval rendelkező Salamon király (és katonai vezetői és stratégái) belátta a mozgékony támadó fegyvernem felállításának szükségességét. Lásd *ibid.*, 121-122. A sikeres külpolitika vezetett az egyéni erkölcsi bűnök sokasodásához: házasságkötés pecsételte meg ugyanis a szövetségeket, így Salamon pogány nőkkel házasodott, így beszennyezte „ágyát”. Az erőteljes nyelvezet „... odaadtad ágyéodat asszonyoknak, és szabadjára éltél testeddel” a Példabeszédek könyvét juttatja eszünkbe: „Ne költsd vagyondat nőkre, és gazdagságodat arra, ami királyokat tönkretesz!” (Péld 31:3). Di Lella, 527-528. Salamon bűnét súlyosbítja, hogy gyermekei/utódai pogány fejedelmek leányaitól születtek, ami előrevetíti Dávid országának eljövendőt, nem túlzottan fényes sorsát.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 4. szám

4. Delcor, Mathias, The Apocrypha and Pseudepigrapha of the Hellenistic Period. In: *The Cambridge History of Judaism*, vol. II. The Hellenistic Age (Davies, W. D. and Finkelstein, L.), Cambridge University Press, Cambridge, 421-460.
5. Di Lella, A. A.: *The Hebrew Text of Sirach: A Text Critical and Historical Study*, 1966.
6. Di Lella, A. A.: *The Wisdom of Ben Sira*. The Anchor Bible. Doubleday, New York, 1987.
7. Ferguson, Everett, *A kereszténység bölcsője*, Budapest, Osiris, 1999, 25-38. Bright, John, Izrael története, Budapest, Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, 1983, 393-416.
8. Hérodotosz: *A görög-perzsa háború*, Osiris Kiadó, Budapest, 2000 (Muraközi Gyula fordítása).
9. Herzog, Chaim – Gichon, Mordechai: *Bibliai csaták*, Gold Book Kft., Debrecen, é.n.
10. Kőszeghy, Miklós: *Dávid*, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2001.
11. Mack, Burton L.: *Wisdom and the Hebrew Epic. Ben Syra's Hymn in Praise of the Fathers*, Chicago Studies in the History of Judaism, The University of Chicago Press, 1985.
12. Ó- és Újszövetségi Szentírás a Neovulgáta alapján, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest, 2000.
13. Rózsa, Huba: *Bevezetés az Ószövetség könyveibe*, Szent István Társulat, Budapest, 2016.